

Giải pháp nâng cao hiệu quả hướng dẫn điều tra vụ án hình sự của cơ quan cảnh sát điều tra các cấp

Bài viết làm rõ quy định pháp luật về hướng dẫn điều tra vụ án hình sự của Cơ quan Cảnh sát điều tra các cấp và những khó khăn, vướng mắc trong quá trình thực hiện; trên cơ sở đó, đưa ra các giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả công tác này trong thời gian tới.

1. Quy định pháp luật về hướng dẫn điều tra vụ án hình sự của Cơ quan Cảnh sát điều tra các cấp

Trong hoạt động điều tra vụ án hình sự, một nguyên tắc được quán triệt đối với hoạt động của các Cơ quan điều tra đó là: “Cơ quan điều tra cấp dưới chịu sự hướng dẫn, chỉ đạo về mặt nghiệp vụ của Cơ quan điều tra cấp trên”. Theo quy định pháp luật hiện hành, Cơ quan Cảnh sát điều tra (CSĐT) được tổ chức ở ba cấp đó là cấp trung ương (Cơ quan CSĐT Bộ Công an), cấp tỉnh và cấp huyện. Như vậy, có thể hiểu, Cơ quan CSĐT cấp trên trong hệ thống Cơ quan CSĐT là Cơ quan CSĐT Công an cấp tỉnh và Cơ quan CSĐT Bộ Công an. Vấn đề này được xác định cụ thể tại khoản 3 Điều 19 Luật Tổ chức cơ quan điều tra hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2021 (Luật Tổ chức cơ quan điều tra hình sự năm 2015) quy định về nhiệm vụ, quyền hạn của Cơ quan CSĐT Bộ Công an như sau: “Hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ điều tra và kiểm tra việc chấp hành pháp luật, nghiệp vụ trong công tác tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm, kiến nghị khởi tố và công tác điều tra, xử lý tội phạm đối với các cơ quan Cảnh sát điều tra Công an cấp tỉnh, Công an cấp huyện; hướng dẫn các cơ quan của lực lượng Cảnh sát nhân dân được giao nhiệm vụ tiến hành một số hoạt động điều tra thực hiện hoạt động điều tra”; khoản 3 Điều 20 Luật Tổ chức cơ quan điều tra hình sự năm 2015 quy định về nhiệm vụ, quyền hạn của Cơ quan CSĐT Công an cấp tỉnh như sau: “Hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ điều tra và kiểm tra việc chấp hành pháp luật, nghiệp vụ trong công tác tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm, kiến nghị khởi tố và công tác điều tra, xử lý tội phạm đối với Cơ quan Cảnh sát điều tra Công an cấp huyện; hướng dẫn các cơ quan của lực lượng Cảnh sát nhân dân thuộc Công an cấp tỉnh được giao nhiệm vụ tiến hành một số hoạt động điều tra thực hiện hoạt động điều tra”.

Hướng dẫn điều tra vụ án hình sự là công tác rất quan trọng, đồng thời là một nguyên tắc được quy định tại khoản 3 Điều 3 Luật Tổ chức cơ quan điều tra hình sự năm 2015: “Cơ quan điều tra cấp dưới chịu sự hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ của Cơ quan

điều tra cấp trên; cá nhân chịu trách nhiệm trước cấp trên và trước pháp luật về hành vi, quyết định của mình”. Cụ thể:

- Đối với Văn phòng Cơ quan CSĐT: Văn phòng Cơ quan CSĐT Bộ Công an có nhiệm vụ tham mưu, giúp Thủ trưởng Cơ quan CSĐT Bộ Công an hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ điều tra và kiểm tra việc chấp hành pháp luật, nghiệp vụ trong công tác tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm, kiến nghị khởi tố và công tác điều tra, xử lý tội phạm đối với Cơ quan CSĐT Công an cấp tỉnh, Công an cấp huyện; hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ điều tra đối với các cơ quan của lực lượng Cảnh sát nhân dân được giao nhiệm vụ tiến hành một số hoạt động điều tra. Văn phòng Cơ quan CSĐT Công an cấp tỉnh có nhiệm vụ tham mưu, giúp Thủ trưởng Cơ quan CSĐT Công an cấp tỉnh hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ điều tra và kiểm tra việc chấp hành pháp luật, nghiệp vụ trong công tác tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm, kiến nghị khởi tố và công tác điều tra, xử lý tội phạm đối với Cơ quan CSĐT Công an cấp huyện; hướng dẫn, chỉ đạo nghiệp vụ điều tra đối với các cơ quan của lực lượng Cảnh sát nhân dân thuộc Công an tỉnh được giao nhiệm vụ tiến hành một số hoạt động điều tra.

- Đối với hệ (lực lượng) Cảnh sát hình sự: Cục Cảnh sát hình sự có nhiệm vụ hướng dẫn, chỉ đạo giải quyết các chuyên án, vụ án hình sự do Phòng Cảnh sát hình sự Công an cấp tỉnh xin ý kiến. Phòng Cảnh sát hình sự có nhiệm vụ hướng dẫn, chỉ đạo giải quyết các chuyên án, vụ án hình sự do Cơ quan CSĐT Công an cấp huyện xin ý kiến.

- Đối với hệ Cảnh sát điều tra tội phạm về tham nhũng, kinh tế, buôn lậu, môi trường: Cục Cảnh sát điều tra tội phạm về tham nhũng, kinh tế, buôn lậu có nhiệm vụ hướng dẫn, chỉ đạo giải quyết các chuyên án, vụ án hình sự do Phòng Cảnh sát kinh tế Công an cấp tỉnh xin ý kiến. Phòng Cảnh sát điều tra tội phạm về tham nhũng, kinh tế, buôn lậu có nhiệm vụ hướng dẫn, chỉ đạo giải quyết các chuyên án, vụ án hình sự do Cơ quan CSĐT Công an cấp huyện xin ý kiến.

- Đối với hệ Cảnh sát điều tra tội phạm về ma túy: Cục Cảnh sát điều tra tội phạm về ma túy có nhiệm vụ hướng dẫn, chỉ đạo giải quyết các chuyên án, vụ án hình sự do Phòng Cảnh sát điều tra tội phạm về ma túy Công an cấp tỉnh xin ý kiến. Phòng Cảnh sát điều tra tội phạm về ma túy có nhiệm vụ hướng dẫn, chỉ đạo giải quyết các chuyên án, vụ án về ma túy do Cơ quan CSĐT Công an cấp huyện xin ý kiến.

Như vậy, hoạt động hướng dẫn điều tra được quy định cụ thể trong các văn bản quy phạm pháp luật. Qua nghiên cứu cho thấy, công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự có vai trò quan trọng trong việc bảo đảm thực hiện đúng pháp luật, chống oan, sai, bỏ lọt tội phạm và nâng cao chất lượng, hiệu quả công tác điều tra; góp phần tạo

sự thống nhất trong điều tra, truy tố, xét xử; bảo đảm cho công tác điều tra đúng tiến độ, nhanh chóng, kịp thời. Hơn nữa, công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự là một nguồn để qua đó phát hiện những bất cập về pháp luật, nghiệp vụ và kiến nghị, đề xuất sửa đổi, bổ sung kịp thời; việc phát hiện kịp thời những tồn tại, thiếu sót trong công tác điều tra của các đơn vị điều tra, cơ quan điều tra để báo cáo Thủ trưởng Cơ quan điều tra và Cơ quan điều tra cấp trên chỉ đạo chấn chỉnh, khắc phục.

2. Một số khó khăn, vướng mắc trong hướng dẫn điều tra vụ án hình sự của Cơ quan Cảnh sát điều tra các cấp

Do nhiều nguyên nhân khác nhau, việc thu thập, đánh giá chứng cứ để đưa ra những kết luận về vụ án và phục vụ cho công tác điều tra tiếp theo không phải bao giờ cũng thuận lợi, thống nhất, kịp thời; đánh giá chưa đầy đủ, kịp thời dẫn đến sai lầm trong định hướng điều tra, giải quyết vụ án, bỏ lỡ cơ hội thu thập các chứng cứ quan trọng khác hay việc xác định tội danh xuất phát từ tính chất phức tạp của vụ án, khả năng nhận thức của điều tra viên ở giai đoạn điều tra ban đầu còn hạn chế, có những tình tiết được quy định trong Bộ luật Hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2017 (Bộ luật Hình sự năm 2015) chưa được hướng dẫn cụ thể. Về trình tự, thủ tục theo quy định của pháp luật tố tụng hình sự, trong hoạt động điều tra vẫn phát sinh những vấn đề vướng mắc do có một số quy định còn chưa cụ thể, bất cập... dẫn đến tình trạng các cơ quan tiến hành tố tụng có nhận thức khác nhau, nhất là các vấn đề về thẩm quyền điều tra, tách nhập vụ án hình sự, các vụ án có yếu tố nước ngoài, về áp dụng các biện pháp ngăn chặn, bảo đảm quyền bào chữa, về vật chứng vẫn chưa có sự thống nhất. Cụ thể:

Một là, cho tới thời điểm hiện tại, vẫn chưa có một khái niệm pháp lý hay một văn bản quy phạm pháp luật nào quy định thế nào là “hướng dẫn điều tra”, cũng như chưa có văn bản quy định, hướng dẫn về nhiệm vụ, vị trí, nội dung, cách thức, các trường hợp, quy trình thực hiện công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự. Do vậy, trong quá trình thực hiện chưa có sự thống nhất mà mỗi đơn vị, địa phương lại có cách làm, nội dung hướng dẫn, quy trình hướng dẫn điều tra khác nhau dẫn đến hiệu quả công tác chưa tương xứng với tình hình, chưa phản ánh hết những khó khăn, vướng mắc trong điều tra vụ án hình sự của các đơn vị.

Bên cạnh đó, còn thiếu công trình nghiên cứu khoa học, hội thảo, tổng kết thực tiễn về vấn đề này để bổ sung lý luận về công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự. Thực tế cho thấy, công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự vẫn chưa thực sự được quan tâm đúng mức, chưa có các công trình nghiên cứu sâu, rộng về cơ sở lý luận về công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, chưa có nhiều bài viết được đăng tải trên các

tạp chí khoa học, tạp chí pháp luật về nội dung và vai trò của công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự.

Hai là, chưa có quy định về thời hạn, trách nhiệm của các bên có liên quan có ý kiến trả lời hoặc thực hiện hướng dẫn trong một số trường hợp cụ thể như: Sau khi nhận được văn bản thỉnh thị ý kiến của cơ quan điều tra cấp dưới thì trong thời hạn bao lâu, cơ quan điều tra cấp trên phải có ý kiến trả lời; khi cơ quan điều tra cấp trên hướng dẫn mà cơ quan điều tra cấp dưới không thực hiện theo hướng dẫn đó thì sẽ xử lý như thế nào. Ngược lại, cơ quan điều tra cấp dưới thực hiện theo hướng dẫn nhưng hoạt động điều tra vẫn không hiệu quả, hay vụ án kéo dài, bế tắc, thậm chí dẫn đến oan, sai thì xử lý ra sao, cá nhân, cơ quan nào phải chịu trách nhiệm?... Vì vậy, trong nhiều trường hợp, thời gian hướng dẫn còn kéo dài, nội dung hiệu quả hướng dẫn chưa cao.

Ba là, một số điều tra viên, thậm chí là cán bộ lãnh đạo nhận thức chưa đúng, chưa đầy đủ về vai trò, vị trí, tầm quan trọng của công tác hướng dẫn điều tra. Bên cạnh đó, trình độ chuyên môn của một số điều tra viên của cơ quan điều tra cấp trên còn hạn chế chưa đáp ứng yêu cầu, nhiệm vụ đề ra; hình thức và biện pháp hướng dẫn vẫn chưa thực sự đa dạng dẫn đến công tác hướng dẫn gặp khó khăn, vướng mắc, trong đó, chưa chú trọng đến vấn đề kiểm tra, đôn đốc của lãnh đạo đơn vị thực hiện công tác hướng dẫn, đa phần là sau khi đã chỉ đạo trực tiếp và phân công cho điều tra viên hoặc cán bộ điều tra phụ trách hướng dẫn về vụ án đó, vì khối lượng công việc nhiều, lớn nên không có nhiều thời gian để theo dõi xuyên suốt công tác hướng dẫn trên. Mặt khác, phương tiện kỹ thuật cần thiết cho công tác hướng dẫn để đánh giá chính xác, đầy đủ và toàn diện thông tin, tài liệu, chứng cứ trong vụ án vẫn còn nhiều hạn chế, chưa đáp ứng được tình hình thực tế hiện nay.

3. Giải pháp nâng cao hiệu quả công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự của Cơ quan Cảnh sát điều tra các cấp

Để khắc phục những khó khăn, vướng mắc và nâng cao hiệu quả công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, trong thời gian tới, cần tập trung thực hiện hiệu quả một số giải pháp cụ thể sau:

Thứ nhất, sửa đổi, bổ sung và ban hành các văn bản quy phạm pháp luật quy định chi tiết hơn về trình tự, thủ tục, thời hạn, quy trình tiến hành hướng dẫn điều tra để có cơ sở pháp lý thực hiện công tác này. Trước hết, cần rà soát các văn bản quy phạm pháp luật hiện hành để sửa đổi, bổ sung những vấn đề còn bất cập nêu trên. Tiếp theo, căn cứ vào quy định của pháp luật và tình hình thực tế, Cơ quan CSĐT Bộ Công an cần ban hành quy trình thực hiện công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, trong

đó, quy định rõ các bước tiến hành hướng dẫn, đồng thời, quy định rõ thời hạn và trách nhiệm của các bên có liên quan trong công tác này.

Thứ hai, thường xuyên đào tạo, bồi dưỡng để nâng cao trình độ, nhận thức về mọi mặt của cán bộ, lãnh đạo cơ quan CSĐT các cấp, đặc biệt là đội ngũ cán bộ, điều tra viên trực tiếp làm công tác hướng dẫn điều tra, qua đó nâng cao hiệu quả công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự.

Thứ ba, chú trọng công tác sơ kết, tổng kết, thường xuyên tổ chức các buổi hội thảo khoa học, thực hiện những công trình nghiên cứu khoa học để đúc kết kinh nghiệm và hoàn thiện lý luận công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự. Công tác sơ kết, tổng kết cần được chú trọng thực hiện tại nhiều cấp, nhiều địa phương, có thể tiến hành định kỳ hoặc đột xuất theo các chủ đề, các loại tội phạm. Đồng thời, cần tổ chức các buổi hội thảo khoa học để trao đổi, thảo luận về hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, trong đó, chú trọng đến những quan điểm của cá nhân cán bộ làm công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, qua đó, có thể đánh giá, nhìn nhận một cách khách quan, thực tế về vai trò của công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự; thành phần tham gia hội thảo cần mở rộng đối với cả cơ quan điều tra cấp huyện để nâng cao nhận thức, tầm quan trọng của công tác này. Từ đó, đưa ra những vấn đề có tính lý luận chung về công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, quán triệt được vai trò và tính hiệu quả của công tác hướng dẫn trên thực tế đến cán bộ làm công tác hướng dẫn, đồng thời đề xuất những giải pháp thực tế nhằm nâng cao hiệu quả công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự.

Thứ tư, đối với đơn vị đề nghị hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, cần thực hiện tốt các quy định của pháp luật đối với công tác điều tra vụ án hình sự, tiến hành một cách nhanh chóng, có hiệu quả các hoạt động điều tra, chứng minh làm rõ vụ án; thực hiện tốt các chức năng, nhiệm vụ trong điều tra vụ án hình sự, chủ động khắc phục các khó khăn, vướng mắc, tránh tư tưởng bị động, đùn đẩy các khó khăn, vướng mắc cho liên ngành tổ tụng cùng cấp hoặc liên ngành tổ tụng cấp trên. Đối với đơn vị hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, sau khi tiếp nhận đề nghị hướng dẫn điều tra vụ án hình sự, cần nhanh chóng phân công cán bộ thụ lý có chuyên môn, năng lực phù hợp, kịp thời trao đổi thông tin với cán bộ thụ lý điều tra vụ án hình sự. Khi nghiên cứu hồ sơ, cần thể hiện tinh thần trách nhiệm, tránh việc gây khó khăn, phiền hà cho đơn vị thụ lý hồ sơ, nhanh chóng đề ra các quan điểm và tiến hành các hoạt động hướng dẫn nhằm bảo đảm thời hạn điều tra vụ án hình sự. Khi có những vấn đề phát sinh liên quan đến công tác hướng dẫn, cần nhanh chóng trao đổi với đơn vị thụ lý hồ sơ nhằm nắm thông tin và thống nhất phương hướng xử lý. Đối với các đơn vị chức năng khác có liên quan, cần thực hiện tốt mối quan hệ phối hợp trong công tác hướng dẫn điều

tra vụ án hình sự, nhanh chóng thực hiện các chức năng, nhiệm vụ ngay khi có yêu cầu, đề nghị phối hợp trong công tác hướng dẫn điều tra vụ án hình sự.

Thượng tá, TS. Ngô Phan Nhân

Trường Đại học Cảnh sát nhân dân

(Nguồn: Tạp chí Dân chủ và Pháp luật Kỳ 2 (Số 397), tháng 1/2024)

Tác giả: